

Kerecsi Klára

Szociális munkás-e a pártfogó felügyelő?

Mondhatnánk, az aranykor évei köszöntenek a pártfogó szolgálatokra, a pártfogói munkára, a pártfogó-képzésre az Egyesült Királyságban. Soha eddig akkora mozgolódást, annyi fajta kezdeményezést e speciális területen, mint ezekben az években. A *Coleman Jelentés*¹ értékelte a pártfogó-képzést, a *Szociális Munka Oktatásának és Képzésének Központi Tanácsa* (CCETSW)² vázolta a szociális munkás képzés három területére (új szociális munkás képesítés; tereptanári képzés; posztgraduális képzés) vonatkozó reformjavaslatait, és új kormányzati kezdeményezés a szakmai végzettséggel nem rendelkezők Képesítő Bizonyítványának meghonosítása (*National Vocational Qualifications*). Utoljára hagytam a legfontosabbat, az új büntetőpolitikai irányvonalat megalapozó törvényjavaslatokat³, amelyek a börtönnépesség csökkentésének céljával, és a szabadságelvonással nem járó büntetések alkalmazásának preferálásával központi szerepet szánnak a pártfogó szolgálatoknak az igazságszolgáltatás rendszerében.

Az új büntetőpolitika kétirányú megközelítése az elkövetett bűncselekmény súlyához igazítja a jogkövetkezményeket:

a) a súlyos, komoly következményekkel járó (különösen az erőszakos, a szexuális és a kábítószerkereskedelemmel összefüggő) bűncselekmények elkövetőivel szemben súlyos büntetések alkalmazását látja indokoltnak, azonban

b) a kisebb súlyú bűncselekmények elkövetőivel szemben a szabadságelvonással nem járó büntetések alkalmazásának kiszélesítését véli célszerűnek.

A Kormányzat új büntetőpolitikai irányzatának meghirdetése mind a pártfogó szolgálatokat, mind a pártfogókat képző helyeket eddigi munkájuk felülvizsgálatára készítette. A törvényjavaslat a pártfogó szolgálatok középpontba állításával, a pártfogó munka felértékelésével a képző helyektől is azt várja, hogy az új büntetőpolitikai feladatok ellátására készítsék fel a szakembereket. Arra képezzék ki a leendő pártfogókat, hogy azok majdan:

- képesek legyenek arra, hogy az elkövetőket az általuk elkövetett bűncselekményekkel és azok következményeivel szembenzésre készítsék,
- értékeljék megfelelően az elkövetett cselekmények súlyát, az elkö-

vetési körülményeket, és vegyék számba azokat az eszközöket, amelyekkel ezek befolyásolhatók, továbbá

– működjenek közre a sértetteket ért káros következmények enyhítésében.

Mindez „feladta a leckét” a pártfogó szolgálatoknak és a képző helyeknek. A közvéleményben, de a szakemberek többségében is élő kép szerint a pártfogás a szociális munkán alapuló segítő tevékenység, amelynek megközelítési módszerei és eszközei a szociális munkában gyökereznek.

Ezzel szemben az új büntetőpolitika végrehajtása során a Kormányzat elvárja a pártfogó szolgálatoktól, hogy megoldásaikban a szociális orientációjú megközelítéstől egy sokkal inkább igazságszolgáltatási alapú megközelítés felé mozduljanak el.

A pártfogó tevékenység szakirodalma már meghatározott néhány – a pártfogó szolgálatok szereplehetőségeit jelentő – megközelítési modellt, melyek egyike sem tette magáévá teljesen azt az elképzelést, amelyet a jelen törvényjavaslat szán e szolgálatoknak.

Az egyik lehetséges modell szerint a pártfogó szolgálat teljesen független szervezet, s tevékenységének az a célja, hogy a pártfogoltak személyes lehetőségeit fejlessze a szociális munka módszereinek segítségével. E tevékenység eredménye a bűnismétlés veszélyének csökkenése lehet. Az ilyen megközelítés mellett voksolók érve, hogy a pártfogás egyfajta lehetőség, egyfajta felszólítás a változás megvalósítására. A pártfogói tevékenység nem „futni hagyás”, ahogyan ezt sokszor beállítják, hanem egyfajta nevelés, amelyet nem csendőri módszerekkel, hanem a kölcsönös bizalmon alapuló együttműködéssel lehet elérni. Az ilyenfajta intervenciót az indokolja, hogy a megfelelően értelmezett szociális munka célja mindig új lehetőségek, megoldások keresése és felmutatása az olyan emberek számára, akik ettől a korábbiakban bármely oknál fogva el voltak zárva.

A másik lehetséges megközelítés szerint a pártfogó szolgálat olyan szervezet, amely elsődlegesen a társadalmi kontrollt érvényesíti, s így az igazságszolgáltatási rendszer integráns részét képezi. Célja, hogy az újabb bűnelkövetés veszélyét csökkentse. Módszere, hogy a pártfogoltat fokozott ellenőrzés mellett a saját közösségében hagyja. Feladata továbbá, hogy határozottan működjön közre a bűncselekmények és a börtönlétszám csökkentése érdekében. E megközelítés szerint a pártfogói szervezet az igazságszolgáltatás része, mely mögött a Belügyminisztérium és egyéb igazságügyi szervezetek állnak, és amelyet úgy kell megszervezni, hogy a bűnismétlés csökkentésére irányuló alapvető feladatának eleget tehessen.

Létezik még egy harmadik – kevesek által vallott –, radikális szociális munkás álláspont is, amely szerint a pártfogó szervezet feladata, hogy megvédje a bűnelkövetőt a büntető igazságszolgáltatás rendszerétől (általánosanabban: az államtól). Hívei az egyes felsőfokú szociális munkás képző helyek munkatársaiból adódnak.⁴

A képző helyek nem igazán hibáztathatók az igen eltérő nézőpon-

kért, ugyanis az elmúlt néhány évtől eltekintve valóban gyér iránymutatást kaptak a Belügyminisztériumtól és a pártfogó szolgálatoktól azzal kapcsolatosan, hogy milyen szerepre szeretnék felkészíteni a leendő pártfogókat. Mi több, a minisztérium maga is boldog volt, hogy a pártfogó képzés az általános szociális munkás képzés részét alkotta

Az általános szociális munkás képzés

A képzés általános modelljét lehetetlen leírni, ugyanis az alapképzettség nyújtó *szociális munkás képzés* rendszere maga is hihetetlenül bonyolult. Az Egyesült Királyságban nincs olyan általánosan elfogadott standard, amely önmagában irányadó lenne az egyetemek, főiskolák vagy felsőfokú szakiskolák számára a szociális szakképzés területén. A szociális munka végzésére jogosító egyetemi vagy főiskolai diplomák mellett léteznek egyéves posztgraduális, kétéves diploma előtti kurzusok, valamint két- vagy hároméves tanfolyamok is.

A szociális munkás képzés alapvető problémája az Egyesült Királyságban az, hogy tartama csupán két év. A két évig tartó szakirányú képzés után azonban a képzőhely nem adhat a hallgatónak végzettségi fokozatot (*degree*), csak a szakmai képesítést, jártasságot igazoló engedélyt, oklevelet. A hallgató előtt azonban nyitva áll a lehetőség, hogy az ún. *credit-rendszerrel* (CAT) korábbi tanulmányait beszámíthassa, s azokat magasabb szinten is folytathassa.

Talán a híres angol hagyománytiszteletnek tudható be, hogy a 30 éve folyó vita ellenére, az igen bonyolult rendszert nem voltak képesek megváltoztatni. Egyetlen biztos fogódzó a szociális munkás képzés területén, hogy az összes képző intézmény a Szociális Munka Oktatásának és Képzésének Központi Tanácsa (Central Council for Education and Training in Social Work [CCETSW], a továbbiakban: Képzési Tanács) szakmai felügyelete alá tartozik, amely kimenetszabályozással állapítja meg a szakképzés követelményeit és a szakma gyakorlásához szükséges és országosan elfogadott oklevél kiállításának feltételeit.

A szakmai nyomás hatására a Képzési Tanács az oktatás időtartamának három évre történő felemelését javasolta, arra hivatkozva, hogy Európa polgári államaiban a szociális munkás képzés legalább hároméves, és 1992 után az Egyesült Európában megnyílik annak lehetősége, hogy más országokból érkező pártfogó felügyelők és szociális munkások munkát vállaljanak Nagy-Britanniában. Ugyanakkor, amennyiben a szociális munkás képzés továbbra is kétéves képzésen alapul az Egyesült Királyságban, az angol szakemberek csak nagy nehézségek árán vállalhatnak munkát Európában. A Kormány akceptálta ugyan a szakmai érveket, de forrásokat nem biztosított a képzés három évre történő felemeléséhez. Egyetértve azonban a képzés tartalma és színvonala megerősítésének szándékával, korlátozott mértékben többletpénzt juttatott az oktatásnak.

Ezek után a Képzési Tanács új képzési formára történő áttérést tett lehetővé 1989-től, és kötelezővé az 1994/95-ös tanévtől kezdődően. Ez a

Szociális Munkás Diploma (Diploma in Social Work)⁵ elnyerését biztosító kurzusok beindítását nyitotta meg. A diploma elnyerésének feltétele a felsőfokú képző intézményben legkevesebb két évig tartó tanulmányok folytatása, valamint szupervízió mellett folytatott szakmai gyakorlat. A Képzési Tanács az általa javasolt új képzési formában az eddiginél sokkal szorosabb együttműködést írt elő a képző helyek és a terepgyakorlat helyszínét biztosító szervezetek számára.

A szociális munkás képzésben részt vevő hallgatónak – tanulmányai befejeztével – képesnek kell lennie arra, hogy megfelelő színvonalú szociális munkát végezzen. A kimeneti szabályozás szerint a Képzési Tanács meghatározta azon *ismeretek körét*, amelyekkel a szakképzett szociális munkásnak rendelkeznie kell, illetve azon *jártasságok színvonalát*, amelyeket elengedhetetlennek vél a szociális munka szakmai nívójának biztosításához. Ezek az alábbiak:

- a szociális munka elmélete és gyakorlata,
 - társadalom- és viselkedéstudományi ismeretek, különös tekintettel a társadalomfejlődésre és az emberi magatartásokra,
 - társadalom- és gazdaságpolitika,
 - szakmai, etikai és erkölcsi kérdések,
 - szervezeti struktúra és eljárások,
 - jogi ismeretek és azok alkalmazása a megfelelő szakterületekre.
- A *pártfogó felügyelő*knak ezen felül elmélyült ismeretekkel kell rendelkezniük:
- a bírósági munkáról,
 - a büntető és polgári ügyekben szükséges környezettanulmányok előkészítéséről és megírásáról,
 - a pártfogó szolgálat klienseivel végzett közvetlen munkáról,
 - az olyan intézményi keretek között folyó munkáról, mint az átmeneti szállás, börtön, foglalkoztató központ, szakképző helyek.

A pártfogó felügyelők képzése

Kezdetben a pártfogó felügyelők önkéntes segítők voltak, akik legtöbbször vallási meggyőződésből próbálták meg az elkövetőket jó útra téríteni. Ehhez igazodóan 1920-1970 között a pártfogók alapvetően a gyakorlati munka során szerezték meg a munkavégzéshez szükséges ismereteket és jártasságokat. Többségben voltak az olyan pártfogók, akik szakmai tudásukat a pártfogó szolgálatok által szervezett szakmai tanfolyamokon szerezték meg. 1970-ben még csak 800 pártfogó felügyelő dolgozott az Egyesült Királyságban, jelenleg kb. 7.000-en vannak. A szabadságelvonással nem járó új szankciók meghonosítása, a pártfogó felügyelők feladatainak egyre komplexebbé válása, s a szervezetnek az igazságszolgáltatás szervezeti rendszerébe tagolódása magával hozta a pártfogó felügyelők szervezett szakmai képzésének beindítását.

Az 1968-as *Seebom Jelentés*⁶ álláspontja szerint a szociális munkások képzésének azonos elvekre és szakmai jártasságokra kell épülniük, bár-

mely fajta szociális munkát végző intézménynél szerezték is meg azt, vagy bármilyen kliensi csoporttal dolgozzanak is. Ennek megfelelően a *pártfogó felügyelők képzése* a szociális munkás képzéshez kapcsolódott. Az 1984-es, a Pártfogó Felügyelőkre Vonatkozó Szabályok (*Probation Rules*) 26-dik szakasza előírja, hogy a pártfogó felügyelőnek Szociális Munkás Oklevéllel kell rendelkeznie.

Az oktatás jelenlegi rendszere az 1970-es években alakult ki. A pártfogó felügyelőket ma még az általános szociális munkás képzés keretében oktatják. A pártfogói tevékenység azonban a szociális munka speciális területe. Ezért a Képzési Tanács fenntartja magának a jogot, hogy a pártfogói munkához szükséges ismeretek és jártasságok körének meghatározásával az oktatási intézmények munkáját befolyásolja. A speciális kurzusokat elvégző hallgatók is szociális munkás képesítést kapnak, s mellé igazolást arról, hogy a pártfogói munkában speciális jártasságot szereztek.

A képzési rendszer a credit-szisztéma miatt szinte áttekinthetetlen. A továbbiakban megpróbálom a lehető legegyszerűbben összefoglalni a pártfogó felügyelők képzésének sémáját.

A pártfogói irányzatot választó jelölt számára két fő lehetőség van a képzésbe történő bekapcsolódásra:

a) Az alapképzettség megszerzése érdekében a jelölt felsőfokú (*undergraduate*), vagy ún. „fél-felsőfokú” (*non-graduate*) pártfogói specializációt is biztosító szociális munkás kurzust végezhet el. Az előbbi képzés a mi felsőfokú nappali képzésünkhöz hasonló formában történik, s leginkább a középiskolai tanulmányok befejezése után közvetlenül a felsőfokú képzésbe átlépő fiatalok képzésére szolgál. A második forma az olyan idősebb, tapasztalatokkal rendelkező személyek képzését szolgálja, akik formális képesítést nem nyújtó szaktanfolyamokat végeztek. (Az oktatás időtartama mindkét képzési formánál a nappali tagozaton 2 év, illetve a munka mellett folytatott tanulmányok esetében 3 év.)

b) A pártfogói specializáció elvégzésére lehetőségük van olyan személyeknek is, akik már felsőfokú végzettséggel rendelkeznek, s a szociális munka e területére kívánják magukat átképezni. Ha korábbi végzettségük valamilyen módon kapcsolatban van a szociális munkával, a speciális pártfogói kurzus elvégzése 1 évet, a szociális munkához nem kapcsolódó felsőfokú végzettség esetében 2 évet vesz igénybe, s egyben a Szociális Munkás Oklevél megszerzését is biztosítja.

A pártfogó felügyelők *elméleti és gyakorlati képzése* 2 évig tart a következő módon:

I-ső év

A jellemzően őszi, tavaszi és nyári trimeszterekre bontott első év szakmai elméleti anyaga a szociális munka végzéséhez szükséges általános információkat, a társadalomról és a politikai struktúráról szükséges ismereteket, valamint a személyiségfejlődési és pszichológiai alapismereteket tartalmazza.

Már az első évben is végeznek terepgyakorlatot a hallgatók, van olyan képző hely, ahol az őszi trimeszter alatt is 10 napos „ismerkedő” terep-

munkát folytatnak a pártfogó szolgálatnál. Általánosabb azonban, hogy a hallgatók a nyári 6 hetes terepgyakorlatot töltik szociális intézménynél. A Képzési Tanács előírása szerint a hallgatók az első évi rövidebb idejű terepgyakorlatot nemcsak a választott szakirányuknak megfelelő, hanem bármely szociális munkával kapcsolatos intézményben is teljesíthetik.

II-dik év

A szintén három trimeszterre felosztott képzési idő első trimesztere általában elméleti oktatásból áll, s a második két időszakot töltik a hallgatók a terepen. A tanintézeti munka előadások hallgatásából, beszámoló készítéséből és vizsgák letételéből áll. A hosszú terepgyakorlat csak a választott specializációnak megfelelő intézménynél teljesíthető. A terepen tereptanár felügyeletével ismerkednek a gyakorlati problémákkal, esettanulmányokat és dolgozatokat írnak, és a gyakorlat befejeztével a tereptanár részletes értékelést készít a hallgató munkájáról.

A II-dik évi terepgyakorlat időtartama nem lehet kevesebb 6 hónapnál, s legkevesebb 80 napot kell a hallgatónak a gyakorlatban eltöltenie ahhoz, hogy oklevelét elnyerhesse.

A Képzési Tanács az új Szociális Munkás Diploma útjára bocsátásakor, 1990-ben ismét összefoglalta a minősítés elnyeréséhez szükséges, s a szakképzett *pártfogó felügyelőtől* elvárt ismeretek, készségek és jártasságok körére vonatkozó *követelményeket*.⁷

A Képzési Tanács továbbra is arra az álláspontra helyezkedett, hogy a pártfogó felügyelőknak mindazokkal az ismeretekkel és jártasságokkal rendelkezniük kell, amelyek a szakképzett szociális munkástól is elvárhatók.

1. A pártfogó felügyelők képzésénél figyelembe veendő *tényezők és jellemzők* körében megállapítja, hogy a pártfogó szolgálat felhasználja a szociális munka ismeretanyagát, épít értékeire és használja eszközeit (beleértve a közösségi szociális munka módszereit is). Alapvető jellemzője, hogy az igazságszolgáltatási rendszer keretén belül működik, bár feladatköréhez tartoznak a bíróság polgári ügyeivel kapcsolatos egyes tevékenységek is.

Határozottan leszögezi, hogy a pártfogói képzés a képző intézmény és a pártfogó szolgálatok közös felelőssége.

2. Részletesen felsorolja azokat a *területeket*, amelyekről a kvalifikált pártfogó felügyelőnek ismeretekkel kell rendelkeznie. Ezek:

- elkövetői magatartás,
- a bűnözéssel kapcsolatos társadalmi reakciók és megoldások,
- az igazságszolgáltatási rendszer,
- a büntetőpolitika elmélete, jogi alapjai és a gyakorlat,
- a jogi ismeretek és a pártfogói munka,
- a polgári ügyekkel kapcsolatos pártfogói tevékenység,
- a szervezeti kérdések,

– a diszkrimináció különféle fajtáira vonatkozó ismeretek, s az ügyféli egyenlőséget biztosító gyakorlati ismeretek.

3. A pártfogó tevékenységét meghatározó értékek körében elvárja, hogy a hallgató:

– megértse és értékelje a tevékenység során felmerülő etikai kérdéseket és dilemmákat,

– felismerje a etnikai megkülönböztetéstől mentes gyakorlat szükségességét, és

– legyen képes a bíróság, az elkövető, a pártfogó szolgálat, a család és a szélesebb közösség közötti feszültségek kezelésére.

4. A felelősségteljes szakmai gyakorlat folytatásához elengedhetetlenül szükséges:

a) A pártfogó felügyelő jelölt gyakorlati jártasságainak és készségeinek megléte, valamint annak a szerepnek a felismerése és elfogadása, amelyben a pártfogó a bíróság segítőjeként működik.

b) Az értékelés, a tervezés és az esetkezelés körében a pártfogó megfelelően értékelje a bűnelkövető magatartást, és az ezzel kapcsolatos büntetőjogi és egyéb következményeket, valamint a kezelésére felhasználható eszközöket.

c) A szabadságelvonással nem járó jogkövetkezményekkel kapcsolatosan a jelölt képes legyen egyéni esetkezelés, családgondozás és csoportmunka végzésére. E körben széles körű ismeretekkel és megfelelő képességekkel kell rendelkeznie ahhoz, hogy megfelelő kapcsolatot alakítson ki az elkövetővel, az egyéb intézményekkel és a hatóságokkal, megfelelően értékelje a felmerülő problémákat, tudjon és merjen dönteni a szükséges helyzetekben.

d) Képes legyen az információs rendszer gyakorlati használatára és fejlesztésére, a felügyeleti eszközök alkalmazására, és az értékelő elemzésre.

e) Meg kell szereznie azokat az ismereteket, amelyek segítségével a faji előítéletek lényegét megérti, küzdhet ellenük, valamint képesnek kell lennie arra, hogy az etnikailag és kulturálisan megosztott társadalomban hatékony munkát végezzen.

Mindebből az is kitűnik, hogy számtalan átfedési pont van a szociális munkás és a pártfogó felügyelő tevékenységében, s jó néhány olyan ismeret és jártasság van, amelyet a pártfogó felügyelők is az általános képzés keretében szereznek meg.

A pártfogói munkához azonban széles körű speciális ismeretek is szükségesek. A Képzési Tanács és a Belügyminisztérium közös megkötése szerint azok a pártfogói specializációval rendelkező képző intézmények alkalmasak a Belügyminisztérium anyagi támogatásának elnyerésére, amelyeknél e speciális ismeretek oktatása a képzési program 35-40%-át eléri.

A tanulmányok befejezése után a Belügyminisztérium a végzős hallgatónak nem garantálja, hogy végzettségének megfelelően pártfogó felügyelőként tud majd elhelyezkedni. (Am szociális munkásként bárhol elhelyezkedhet.) Ahhoz azonban joga van, hogy jelentkezését Nagy-Bri-

tannia területén bárhova benyújtsa, ahol a pártfogó szolgálatnál szabad státus van. Ha el is nyeri az állást, véglegesítésére csak egy év múlva kerülhet sor, mert egy ún. próbaévet kell letöltenie. A próbaidős pártfogó felügyelő munkaterhe kisebb, mint véglegesített kollégáié, alacsonyabb esetszámmal dolgozik, és kevesebb környezettanulmányt kell elkészítenie, továbbá egy idősebb, tapasztalt kolléga felügyelete mellett végzi munkáját. 10 hónap eltelte után válik belőle „teljes jogú” pártfogó felügyelő, s a 12-dik hónap után minősítik munkáját. Ezen időszak alatt illeszkedik be a pártfogói szolgálat rendszerébe, és győződik meg ő maga illetve a munkatársi gárda, valamint a pártfogó szolgálati bizottság arról, hogy alkalmas-e a véglegesítésre. Az egy év alatt különböző speciális továbbképzési vagy specializációs tréningeken vesz részt, amelyeket a legtöbb esetben a pártfogó szolgálaton belül szerveznek. A státuson történő véglegesítés után minden pártfogó felügyelőnek évente legalább egy hetet saját továbbképzésére kell fordítania.

A pártfogó felügyelők továbbképzési rendszere

Mint az eddigiekből is kitűnik, a pártfogó felügyelők képzése nem fejeződik be a munkábaállással. Továbbképzési rendszerük több elemű. Lehetőségük van:

- a) magasabb fokozatot nyújtó általános képzésben való részvételre,
- b) speciális ismeretek oktatási rendszerű, vagy tanfolyamokon történő elsajátítására, valamint
- c) képzés útján tereptanárrá válásra.

ad a) A felsőfokú oktatási intézményeknél a szociális munkások számára szervezett általános továbbképzésbe történő bekapcsolódásra a pártfogó felügyelőnek is lehetősége van. A Képzési Tanács 1989 augusztusában tette közzé a szociális munkások továbbképzési rendszerére vonatkozó új szabályozást⁸, amelyet az elkövetkezendő 5 évben az egész ország területén általánosan elérhetővé kíván tenni. A továbbképzés új szabályozására különösen azért volt szükség, mert a korábbi utóképzés keretében elvégzett tréningek nem igazoltak semmiféle formális végzettséget, és mert igen nagy a nyomás a kétéves képzéssel szociális munkás oklevélhez jutó szakemberektől arra, hogy az egyetemi fokozat megszerzése is elérhetővé váljék számukra. A továbbképzés a credit-beszámítási rendszerre épül.

ad b) Egy-egy területről mélyebb, alaposabb ismeretek szerzésére a pártfogó felügyelők számára is két út járható. (A beiskolázást a pártfogó felügyelő által végzett munka, illetve a team munkájához szükséges tapasztalatok megszerzése indokolják.)

– A felsőfokú tanintézetek ún. szendvics-kurzusai, amelyek bármely olyan szakember számára nyitva állnak, aki az adott terület iránt – munkájával összefüggésben – érdeklődik. Ilyen pl. a Kenti Egyetem alkoholkezeléssel és tanácsadással foglalkozó 12 hónapos kurzusa, amely nem köti ki a jelentkezők minimális végzettségét, csak azt kívánja meg, hogy

a jelölt képes legyen a kurzust elvégezni, s e képességéről felvételi beszélgetés alapján győződnek meg. A kurzus elvégzéséről az oktatási intézmény tanúsítványt állít ki.

– A speciális ismereteket adó továbbképzés másik formáját maguk a pártfogó szolgálatok nyújtják. Az ilyen tréningek beindítása nagyban függ a pártfogó szolgálatok anyagi lehetőségeitől. A West Yorkshire-i Pártfogó Szolgálat 1989/1990-ben pl. az alábbi tanfolyamokat indította:

- környezettanulmány készítése,
- bírósági munka,
- a pártfogói munka megszervezése,
- a mentálisan sérült személyekkel való foglalkozás,
- az életfogytig tartó szabadságvesztésre ítélttel való munka,
- a szegénység kérdései (különösen a fiatalok bűnelkövetőkkel kapcsolatosan),
- a szexuális bűncselekményt elkövetők,
- a gyermekvédelem,
- a pártfogói munka gyakorlatának közösségi megközelítése,
- az utógondozás,
- az önkéntesek segítségnyújtásának szervezése,
- tanácsadási módszerek,
- csoportmunka,
- alkohol- és drogfüggőség problémái,
- szemtől-szemben az erőszakkal.

Ezekon kívül külön, ún. „ismeret-felfrissítő” kurzust szervezett olyan szakemberek számára, akik másik munkaterületre térnek át, vagy elhagynak valamilyen speciális munkaterületet.

ad c) Az elmúlt néhány év felismerése az elméleti és a terepgyakorlati képzés összekapcsolásának szükségessége. A Képzési Tanács, biztosítandó a szociális munkás képzés terepgyakorlati részének képzési színvonalát, a *tereptanárok képzésének új tervezetét*⁹ tette közzé.

A terepintézménytől megkívánja a gyakorlaton lévő hallgatókkal kapcsolatos, korábban szerzett tapasztalatok meglétét, a tereptanári munka végzésére megfelelő stáb-tag alkalmazását, a terepgyakorlat biztosításának megfelelő feltételeit stb. Ha a terepgyakorlati intézmény ezekkel a feltételekkel rendelkezik, 5 évnyi időtartamra jelölhet ki a munkatársak közül olyan személyeket, akik tereptanárokként működnek közre a szociális munkás képzésben. A kijelölés feltételei: a jelölt Szociális Munkás Oklevéllel, Szociális Munkás Diplomával vagy Szociális Szolgálati Oklevéllel rendelkezzen; ezen felül legalább két éves utóképzés teljesítését tudja igazolni; és a jelölését megelőző két évben szociális munkás képzésben részt vevő hallgatók terepgyakorlati felügyeletét már ellátta. Az ilyen jelöltek megfelelő képzés után – melynek egy részét teszi csak ki a 250 órás kurzus elvégzése –, a Képzési Tanácstól elnyerhetik a Tereptanár címet (*Practice Teaching Award*).

Javaslatok a magyar pártfogó felügyelői képzési rendszer kialakítására

Büntetéskezírási rendszerünkben a börtönbüntetések elkerülését lehetővé tevő megoldások alig nyertek polgárjogot. A szabadságelvonással nem járó büntetőjogi jogkövetkezmények előnyei azonban könnyen beláthatóak, mert alkalmazásuk emberibb, ésszerűbb, és sokkal olcsóbb, mint a börtönbüntetés végrehajtása, nem is beszélve a reintegrációt biztosító feltételek kedvezőbb voltáról

- a családi kapcsolatokban,
- a munkavállalásban,
- a képzési és iskolázási lehetőségekben, valamint
- a bűncselekménnyel okozott kár megfizetése vonatkozásában.

A szabadságelvonással nem járó szankció végrehajtásával, a sértettnek nyújtandó kártérítéssel, a köz javára végzett munkával a „szemtől-szembeni” felelősség erősödik, „megfoghatóvá” válik az a személy (vagy közösség), akinek az elkövető felelősséggel illetve jóvátétellel tartozik.

Az eddigi hazai tapasztalatok azt mutatják, hogy a pártfogó felügyeleti rendszer nem működőképes akkor, ha csak a működés jogi feltételeit teremtjük meg. De nem működik akkor sem, ha nem helyezzük el az igazságszolgáltatás rendszerében, és ha nem határozzuk meg szerepét a büntető eljárásban. Továbbá nem működik akkor sem, ha a segítő-gondozó tevékenység megfelelő infrastruktúrája hiányzik, ha nem támogatják szociális segítő intézmények, ha nincs szociális ellátórendszer. S ha mindez megteremtődik, akkor van igazán szükség olyan megfelelően képzett pártfogó felügyelőre, aki feladatát magas szinten látja el, rendszerbeli funkcióját pontosan átlátja, és a rendelkezésére álló valamennyi eszközt igénybe véve segíteni tud.

Az új szemléletű pártfogói tevékenység kialakításához elengedhetetlenül szükséges a pártfogók szakmai felkészültségének biztosítása. A jelenlegi helyzet, amelyben jogász és pedagógus, óvónő és műszaki végzettségű szakember egyaránt hivatásos pártfogó lehet, tarthatatlan. A képzés területén kétirányú változtatásra van szükség.

Egyrészt meg kell teremteni a pártfogó felügyelői képzés egységes rendszerét, meghatározva azokat a feltételeket és standardokat, amelyek birtoklása nélkül senki sem válhat hivatásos pártfogóvá.

Másrészt meg kell erősíteni a jelenleg pártfogó felügyelői munkát végző hivatásos pártfogók szakmai képését.

Miért van erre szükség?

Nyilvánvaló, hogy a jogász szakképzettségű pártfogó a munkájához szükséges büntetőjogi, eljárásjogi és kriminológiai ismeretek birtokában van, ám viszonylag csekély ismeretekkel rendelkezik az „embertudományok” köréből. A pártfogó felügyelő feladatköre azonban nem kizárólagosan jogász, hanem sokkal inkább *szociális szakemberi* ismereteket kíván, s az e szakmához szükséges készségeket, jártasságokat a jogi karokon nem oktatják. Az egyéb végzettségű szakemberek pedig lehet, hogy képzésük során többet kaptak az „embertudományokból”, viszont társa-

dalomismeretük hiányos, munkájuk végzéséhez szükséges jogi ismereteik felszíneseek, s azok megszerzése esetleges.

Mindezek előrebocsátásával, az a határozott álláspontom alakult ki, hogy a pártfogó felügyelői képzést Magyarországon a szociális munkás képzésbe kell integrálni, s a pártfogó képzést mindvégig azzal egységes rendszerben célszerű tartani.

Javaslatom indoka alapvetően az, hogy mind a pártfogó felügyelői, mind a szociális munkás szakma azonos értékek elfogadása alapján működik. Annak érdekében, hogy a szociális munka alapértékei a hivatásos pártfogói szakmában is kialakulhassanak, megerősödhesse és bensővé válhassanak, az szükséges, hogy a pártfogók szociális munkásként fogalmazzák meg magukat. Magyarországon ez különösen fontos, hiszen egy önálló szakma – az általános és speciális szociális munkás szakma – alapértékeit kell megteremtteni. A felsőfokú oktatási intézményeknél jelenleg folyó általános szociális munkás képzés minden tekintetben megfelel a pártfogó felügyelők alapképzetségére vonatkozó szakmai elvárásoknak.

A hivatásos pártfogó azonban nem általános szociális munkás, hanem – a kialakult terminológiát használva – *szak-szociális munkás*, azaz meghatározott területre, meghatározott tevékenységi körre kiképzett speciális szakember. *Tevékenysége fogaskerékként kapcsolhatja össze a büntető-és a szociálpolitikát, s személyével a büntetőjogilag értékelhető magatartás a állami kontrolljában a szociális munka juthat kiemelt szerephez.*

Felelősségteljes pártfogói munkát végezni csak *megalapozott szakmai tudás* birtokában lehetséges. A szakmára való alkalmasság meghatározott ismeretek megszerzéséből, készségek elsajátításából, értékek interiorizálásából és meghatározott személyiségjegyekből tevődik össze.

A megfelelő szakmai tudás kialakulásához alapkövetelmény, hogy a pártfogói képzésben megfelelő hangsúlyt kapjon:

- a kriminológia,
- a jog, különösen a büntetőjog, valamint a pártfogással és a büntetés-végrehajtással kapcsolatos joganyag,
- a bírósági eljárási szabályok és gyakorlat, illetve az ítélkezési gyakorlatra vonatkozó ismeretek,
- az elkövető szociális környezetének ismertetéséhez és értékeléséhez szükséges ismeretek,
- a pártfogói munka gyakorlatának egyéb vonatkozásai, a mindennapi munka megszervezése, köztük a nyilvántartásra és adatkezelésre vonatkozó ismeretek,
- az elkövetőkkel kapcsolatos speciális problémák (alkohol és kábítószer, hajléktalanság stb.),
- a faji előítéletektől mentes és a kisebbségek irányában szenzitív képzés és gyakorlat.

A képzés során annak tudatosítására kell törekedni, hogy a deviáns magatartások egyéni és tömegjelenség-szinten is értelmezhető konfliktus-megoldási módok, s mint ilyenek, a társadalmi fejlődéssel szükségszerűen együttjáró negatív kísérőjelenségek, amelyek csökkentése csak tudatos és átfogó társadalompolitikai programmal lehetséges. Ez első meg-

közelítésben a pártfogót terhelő napi teendők szempontjából talán túlságosan elvontnak tűnik, de a képzés során „aprópénzre” váltható a deviáns viselkedés fő megnyilvánulási formáinak, társadalmi lényegének, az ezeket termelő reprodukciós folyamatoknak a bemutatásával, a deviancia-kezelő intézményrendszer, illetve a jogi szabályozás és a szankciók szerepének megértetésével. A büntető anyagi és eljárásjognak hangsúlyozott szerepe van a tanulmányok során: a büntetőjogi felelősség sajátosságainak, az alapelveknek, a szankciórendszernek megismertetése elsőrendű feladat.

Arra kell törekedni, hogy a stúdium végén a hallgató ismerje és felismerje a társadalompolitika, a büntetőpolitika és a szociálpolitika szerepét a deviáns magatartásformák kezelésében, s áttekintéssel rendelkezzen a devianciákat kezelő intézményekről, a joggyakorlatról, s ennek garanciális biztosítékairól.¹⁰

Természetes, hogy a pártfogó felügyelőnek a szakma elméleti ismeretein túlmenően megalapozott *gyakorlati jártasságokkal* is rendelkeznie kell. A deviáns magatartásformákra s különösen a bűnözésre vonatkozó jogi ismeretanyaggal kapcsolatos feldolgozó-alkalmazó készség kialakulását, a szükséges gyakorlat megszerzését a képzés során a terepmunka és a szemináriumi gyakorlatok alakítják ki. A szociális munkás képzés jelenlegi rendszere e gyakorlati feltételnek eleget tesz, hiszen az általános szociális munkás szakképesítés megszerzése során ezer órát gyakorlati terepmunkával kell eltölteni. Elképzeléseim szerint az *igazságszolgáltatási szakirányt* választó szociális munkás hallgatók e terepgyakorlatot kötelezően valamelyik hivatásos pártfogói szolgálatnál teljesítenék.

Üdvösnek tartanám, ha az igazságszolgáltatási szakirány nemcsak a jövődi hivatásos pártfogó felügyelők számára állna nyitva, hanem a börtönnevelők, a börtön-utógondozók, az ún. „félutas házak” munkatársai, stb. számára is, azaz minden olyan szakember képzésének gyűjtőhelye lenne, aki bűncselekmény elkövetése kapcsán kerül kapcsolatba az elkövetővel; s tevékenységét az ellenőrzés mellett a segítő vonások szükségessége is jellemzi.

A pártfogó felügyelők nappali *alapképzése* mellett, a jelenleg pártfogói munkát végző hivatásos pártfogó felügyelők *továbbképzését* 1 éves *szaktanfolyami képzés* beindításával lehetne megoldani.

A továbbképzést három modulban, havonta egyheti tanulási időszakokkal célszerű megszervezni.

Az első (vagy alapozó) modulban a pártfogók társadalom-, és emberismereti, szociálpszichológiai, valamint szervezetszociológiai tárgyakat hallgatnának, s kiscsoportos önismereti tréning segítené őket személyes problémáik kezelésében.

A második modulban célzott büntetőjogi, eljárásjogi, kriminológiai, büntetés-tani ismereteket szereznének.

S végül a harmadik modulban a szociális munka módszereinek elsajátításával lehetne az elmélet és a gyakorlat közötti kapcsolatot megteremtteni.

A továbbképzés során mindvégig erősen kell építeni azokra a gyakor-

lati ismeretekre, amelyeknek a pártfogó felügyelők már eddig is birtokában vannak. A fent felsoroltakat a munka hatékony megszervezéséhez segítséget nyújtó alapoó tárgyak egészítenék ki. E képzési formához önálló terepgyakorlat nem kapcsolódna, hisz a hallgatók munka melletti képzésben vesznek részt.

A továbbképzés a Jogi Továbbképző Intézetben szervezhető meg, s ennek anyagi feltételeit az Igazságügyi Minisztérium biztosíthatná.

A szabadságelvonással nem járó szankciók csak akkor válhatnak a szabadságvesztés valódi alternatíváivá, ha a pártfogó felügyelet végrehajtásának személyi, anyagi és intézményes feltételei biztosítottak. A jelenlegi megoldás szerint a jogalkotó úgy építette be a szabadságelvonással nem járó szankciókat a büntetési rendszerbe, és úgy presszionálta egyre szélesebb körű alkalmazásukat, hogy mindeközben elfelejtette a működés szakmai, gazdasági, infrastrukturális hátterét megteremteni, következtésképp a pártfogókra hárította át a reintegráció feltételeinek megkeresését, megteremtését. E feladatnak, különösen a megváltozott társadalmi körülmények között, nem tudnak megfelelni. S ha e területen nem történik változás, akkor továbbra is csak a hivatásos pártfogók önfeláldozó munkájára, a pártfogók személyes „ügyességére” számíthatunk, erre azonban egy szervezet tevékenységét hosszú távon felépíteni nem lehet.

Jegyzetek

1. D.A. Coleman: Home Office Review of Probation Training. Final Report. July, 1991. Kézirat.
2. Central Council for Education and Training in Social Work:
 - Improving Standards in Practice Learning. CCETSW Paper 26. August 1989.
 - Requirements and Regulations for the Diploma in Social Work. CCETSW Paper 30. September 1989.
 - The Requirements for Post Qualifying Education and Training in the Personal Social Services. CCETSW Paper 31. December 1990.
3. *Green Paper*, „Supervision and Punishment in the Community: A Framework for Action”. February 1990. *White Paper*, „Crime, Justice and Protecting the Public”. February 1990.
4. D.E.R. Faulkner: „Future of the probation Service: A View from Government”. In: Shaw, R. és Haines, K. (eds.) *The Criminal Justice System: A Central Role for the Probation Service*. Institute of Criminology, University of Cambridge, 1989.
5. Requirements and Regulations for the Diploma in Social Work, CCETSW Paper 30. id. mű.
6. *Seebohm Report*, Report of the Committee on Local Authority and Allied Personal Social Services. HMSO London. 1968.
7. Requirements for Probation Training in the Diploma in Social Work in England and Wales. CCETSW Paper, 4.7. 1990.
8. The Requirements for Post Qualifying Education..., id. mű.
9. Improving Standards..., id. mű.
10. Lásd: Tantárgyprogram-tervezet a kriminálszociológia és büntetőjogi ismeretek tantárgyhoz. ELTE Szociálpolitikai Tanszék, Budapest 1990. (Kézirat)